

комплексу навчальних матеріалів з української мови як іноземної. Він має розвинути писемні навички та уміння іноземних студентів на матеріалі наукових текстів з шести напрямів: міжнародні відносини, міжнародний бізнес, міжнародне право, міжнародні економічні відносини, міжнародна інформація, країнознавство з метою подальшої україномовної комунікації на основі наукового тексту. Завдання основані на опрацюванні лексичного, граматичного та інформативного матеріалу навчального посібника. Вони дозволяють іноземним студентам аналізувати текст, виокремлювати, трансформувати та коментувати інформативний зміст текстів. Це дозволить їм продукувати зв'язне комунікативно зумовлене писемне висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальськова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учебн. пособие [для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учебн. заведений] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – [5-е изд., стер.] – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.; 2. Методика преподавания русского языка как иностранного для зарубежных филологов-русистов (включенное образование) [Под ред. А. Н. Щукина]. – М.: Рус. яз., 1989. – 231 с.; 3. Пидько Л. Опанування текстової діяльності майбутніми філологами: теоретичні засади // Наукові записки. – Випуск 119. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013 р. – С. 454 – 457.

Іваненко І.М. (Київ, Україна)

Диференціація полісемії та омонімії в українській логопедичній термінології

Стаття аналізує диференціації омонімічних та полісемічних відношень української логопедичної термінології. Межі між полісемічним і омонімічним словом у термінології найчастіше є умовними. У термінології найпоширенішим видом омонімії є той, при якому омоніми виникають унаслідок втрати семантичних зв'язків із значеннями полісемічного слова. Водночас у тлумачних словниках вони часто зафіксовані як окремі значення багатозначного слова

Ключові слова: *термін, логопедична термінологія, полісемія, омонімія, семантико-функціональний аспект, лексико-тематична група, міждисциплінарні зв'язки.*

Статья анализирует дифференциацию омонимно - полисемных отношений украинской логопедической терминологии. Граница между омонимийным и полисемным словом в терминологии чаще условна. В терминологии распространенным видом омонимии является тот, где омонимы возникают в следствии потери семантических связей со значением полисемного слова. В то же

время в толковых словарях они часто зафиксированы как отдельные значения многозначного слова.

Ключевые слова: *термин, логопедическая терминология, полисемия, омонимия, семантико-функциональный аспект, лексико-тематическая группа, междисциплинарные отношения.*

The article analyses the differentiations of polycemy and homonymy relation in Ukrainian speech therapist terminology. The boundary between polycemy and homonymy word in speech therapist terminology is often conditional. The widest spread kind of homonymy in terminology is that, with which homonyms arise when they lose their semantic connection with the meaning of polycemic word. In explaining dictionary they are often written down as separate meaning of polycemantic word.

Key words: *term, speech therapist terminology, polycemy, homonymy, semantic-functional aspect, lexico-thematic group, between subjects connections.*

Багатозначність відбиває процес когнітивного освоєння людиною реальної дійсності та її схильність до економії мовних засобів. Однак у термінології поряд з економією засобів багатозначність спричиняється до ускладнення наукової комунікації. Значення полісемного слова утворюють структуру, елементи якої по-різному залежать одне від одного й по-різному пов'язані між собою, як-от: відношеннями похідного й вихідного значень в результаті дії різних семантичних процесів (метонімії, метафори), відношеннями паралельних похідних значень. Існування двох і більше значень притаманне як лексиці сучасної української літературної мови, так і її фразеології [4, 87-97].

Полісемія всередині логопедичної термінології – явище непоширене, напр.: *фонематичні уявлення* – а) 'уявлення мовця про фонему як узагальнений звукотип'; б) 'уявлення мовця про фонемний (звуковий) склад слів'; *звук* – а) 'найменший елемент живого мовлення' (синонім до *звук* у лінгвістиці); б) 'узагальнений за корисними акустико-артикуляційними ознаками звукотип' (синонім до *фонема* у лінгвістиці); *дислексія* – а) 'порушення писемного мовлення взагалі'; б) 'порушення читання'; *глосолалія* а) 'порушення артикуляції, зумовлене якими-небудь патологічними змінами язика'; б) 'порушення мовлення у психічно хворого, що виявляється багатьма неологізмами, неправильною будовою' [ПТСЛ, 105]; *мовленнева діяльність* а) 'мовлення як процес'; б) 'мова як соціальний продукт мовленневої здатності'; в) 'мовлення індивіда' [ПТСЛ, 127].

Переважно спостерігаємо полісемію міжгалузевих термінів, які не становлять ядра логопедичної терміносистеми і не набули в ній індивідуального значення, напр.: *альвеоли* а) 'маленькі легеневі бульбашки

на кінцях найтонших бронхів, куди проникає повітря під час дихання'; б) 'чарунки в щелепах, де містяться корені зубів' [ПТСЛ, 39]; *аритмія* а) 'відсутність ритму'; б) 'порушення нормального ритму діяльності серця' [ПТСЛ, 53]; *атрофія* а) 'зменшення чи повне зникнення якого-небудь органа..'; б) притуплення, утрата якого-небудь відчуття, властивості' [ПТСЛ, 58]; *збудження* а) 'основний фізіологічний процес, який виникає як відповідь на подразнення нервової, м'язовою чи залозової тканини'; б) 'загальна назва психопатологічних станів з вираженим посиленням психічної і рухової активності' [ПТСЛ, 84]; *дикція* а) 'рухливість і диференційованість рухів органів артикуляційного апарату, які забезпечують чітку, ясну вимову кожного звука окремо, а також слів і фраз у цілому'; б) 'манера вимови слів, складів і звуків' [ПТСЛ, 131]; так само: *асиміляція, дисиміляція, дихання, заміна, зацикловання, логіка, логічний, зуби, губи, слух, зір, мозок, маніакальний, міжзубний (інтердентальний), морфологія, морфологічний, моторний, невропатія, неологізм, орфоенія, орфографія, граматики, помилка, патогенез, письмо, реабілітація* тощо [ПТСЛ].

Отже, реалії змінюються, змінюється поняття про одну й ту саму реалію залежно від кута зору (з погляду тієї чи іншої науки), а це є причиною розвитку полісемії в мові, зокрема в окремих терміносистемах. Причому деякі терміни мають уже досить віддалені значення в різних галузях науки, напр., порівняти значення терміна *реабілітація* в соціології, політиці, спеціальній педагогіці.

Одним із закономірних явищ у розвитку будь-якої живої мови є **омонімія**, що її зазвичай розглядають у взаємодії з полісемією [7, 65-69]. Омоніми розуміємо як слова, їхні окремі граматичні форми, стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що при однаковому звучанні чи написанні мають абсолютно різні значення (на відміну від полісемії) [9, 240]. Адже всі значення полісемних одиниць мають зв'язок з первинним значенням, в омонімічних одиницях коли й був такий зв'язок, він утратився. Якщо зв'язки слів, стійких словосполучень обмежуються лише спільністю форми, зокрема загальнолітературних одиниць та їхніх термінологічних варіантів, мовознавці кваліфікують їх як омоніми. Але попри визначені параметри розрізнення омонімів й багатозначних слів (О. Ахманова, В. Виноградов, І. Ковалик, Г. Кузьменко, М. Муравицька, В. Русанівський, О. Тараненко та ін.) часом важко з'ясувати між ними межу. Загальноприйнятими є такі критерії: а) семантичний, коли спільність чи відмінність значень виявляють шляхом компонентного аналізу;

б) словотвірний, коли виявляють різні словотвірні гнізда зіставлених слів; в) синтаксичний, за яким простежують валентність омонімів; г) синонімічного ряду: омоніми мають відмінні синонімічні ряди; г) тематичний, який демонструє належність однакових за формою слів до різних тематичних груп лексики. Основний критерій розмежування омонімів тісно пов'язаний зі змістом мовних одиниць: при полісемії є один денотат і пов'язані з ним ознаки, при омонімії – кілька денотатів [3, 132; 6, 20]. Найближчі до омонімії деякі типи метафорично мотивованої полісемії.

У загальнолітературній мові традиційно розрізняють омоніми: 1) лексичні – слова, що належать до однієї частини мови, які втратили внутрішній семантичний зв'язок; 2) словотвірні – одиниці, утворені від тих самих чи різних співзвучних основ. Зауважимо, що серед термінів різних галузей найчастіше такий тип омонімії виявляється в назвах дії і результату, механізму й виконавця дії; 3) фонетичні, які виникли внаслідок історичної зміни звукового складу слів (їх в українській мові порівняно небагато, як і фразеологічних); 4) фразеологічні; 5) граматичні – міжчастиномовні омоформи та омоформи, які належать до тієї самої частини мови, а також синтаксичні омоніми. Фіксують міжрівневі типи омонімії: лексико-граматичні, синтаксично-фразеологічні, лексико-синтаксичні. Щодо омонімії в термінології, то дослідники одноставно фіксують внутрішньосистемну омонімію (омоніми – терміни тієї самої галузі, напр., у садівництві: *аніс₁* – *однорічна трав'яниста ефіроносна рослина*; *аніс₂* – *сорт яблуні старовинної російської народної селекції, що походить з Поволжя*), міжгалузеву (омоніми – однозвучні одиниці з різних галузей наук, напр., *фуга₁* – *психічний стан втечі людини від себе*; *фуга₂* – *форма поліфонічного твору*; *фуга₃* – *шов між дошками, які щільно прилягають між собою*) та міжфункціонально-стильову омонімію (омоніми – однозвучні термін певної галузі та загальноживане слово: *кап₁* – *від капати*; *кап₂* – *потовщення, наріст на стовбурі, гілці або корені дерева, що виникає внаслідок місцевого розростання тканини*). Трапляється небажана омонімія внаслідок непродуманого творення терміна, яка виникла внаслідок збігу власного імені та номенклатурної назви, унаслідок фонетичних змін слова або випадкового звукового збігу. Найпоширенішою є міжгалузєва лексико-семантична омонімія [1, 24; 5, 158 та ін.]. Межі між полісемічним і омонімічним словом у термінології

найчастіше є умовними. У термінології найпоширенішим видом омонімії є той, при якому омонімії виникають унаслідок втрати семантичних зв'язків із значеннями полісемічного слова, водночас у тлумачних словниках вони часто зафіксовані як окремі значення багатозначного слова [2, 24].

Узагальнюючи спостереження над омонімічними явищами в термінології, мовознавці схиляються до висновку, що омонімія – закономірне явище в терміносистемах, яке вимагає від фахівців уваги в комунікативному акті та ретельнішого добору мовних засобів під час творення нових терміноодиниць. Також розвиток української термінології вимагає перегляду тлумачень полісемічних слів у лексикографічних працях загальномовних та спеціальних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Веклинець Л.М.* Структура і походження сучасної української психологічної термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Веклинець; Інститут української мови НАН України. – К., 1997. – 24 с.;
2. *Костенко Л.М.* Лексико-семантична та словотвірна структура української термінології садівництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Костенко; Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2005. – 24 с.;
3. *Кочерган М.П.* Про системність у лексиці та семантиці / М. П. Кочерган. – К.: УМЛШ, 1976. – 132 с.;
4. *Лейчик В. М.* О языковом субстрате термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – М., 1986. – № 5. – С. 87–97;
5. *Лисиченко Л.А.* Термінологія сучасної української літературної мови. Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Х., 1961. – 158 с.;
6. *Місник Н.В.* Формування української медичної клінічної термінології: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Місник; Інститут української мови НАН України. – К., 2002. – 20 с.;
7. *Муравицька М.П.* Психолінгвістичний аналіз лексичної омонімії / М. П. Муравицька // Мовознавство. – 1975. – №3. – С. 65–69;
8. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови / Г. С. Онуфрієнко. – К. 2006. – 310 с.;
9. *Пономарів О.* Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / О. Пономарів. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.;
10. *Шаблій О.А.* Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02. 16 «Перекладознавство» / О. А. Шаблій; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 20 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

- ПТСЛ** Понятійно-термінологічний словарь логопеда / [ред. Селиверстов В.И]. – М., 2004.